

הערת הלכה

יצא לאור ע"י בית ההוראה
"שערי הוראה"
נערך ע"י הרב יוסף
אייזנשטיין שליט"א מרבני
בית ההוראה מו"צ ומח"ם
דעת הלכה וש"ע השל"ה
לפי סדר דף היומי בהלכה

"קו הרבנים" מענה 24 שעות ביממה: 0732-122-122

גליון 18 ויגש

דיני עשרה בטבת שחל בערב שבת

צאת הצום

ח מתענים ומשלימים הצום עד צאת הכוכבים של ליל שבת. (שו"ע סי' רמט ס"ד).

קידוש

ט. אין לשתות מים קודם קידוש. (שו"ע סי' רעא ס"ד).

שתיה מיד אחר קידוש

י. אם רוצה לשתות מים או קפה מיד אחר קידוש קודם הסעודה יכול לשתות, ויזהר שלא יפסיק הרבה. ואינו הפסק כי הוא צורך הסעודה. ואינו נחשב שתיית הקפה עם אכילת הבשר בסעודה כסעודה אחת כיון שצריך ליטול ידיו ולברך המוציא לסעודה.

יא. אם הוא המקדש הרי שתיית היין או מיץ ענבים פוטר את המשקים אם היה בדעתו לשתות. (סי קעד ס"ב) ואם שמע קידוש מאחר וטעם רק מעט צ"ע אם פוטר משקים וטוב שיברך שהכל על סוכר לפטור המשקים. (ביה"ל שם ד"ה יין פוטר). ואם לא טעם מהיין כלל מברך שהכל על המשקים.

יב. על שתיית מים או משקים צריך לברך בורא נפשות קודם הסעודה. (שו"ע הרב סי' רעב ס"ג) ואם שכח ולא בירך יברך אף אחר ברכת המזון. (שם ס"ו). ואם שותה קפה כדי שיוכל לאכול אחר כך נפטר בברכת המזון. (ע"י מ"ב סי' קעד ס"ק כה).

מזונות אחר קידוש

יג. אם רוצה להפסיק בין קידוש לסעודה צריך לאכול דוקא מיני מזונות כדי שיהא קידוש במקום סעודה. (מ"ב סי' רעג ס"ק כז) ויש מקומות שהקילו גם בשתיית כוס יין. ואם אוכל מזונות יאכל מעט כדי שיאכל סעודת שבת לתיאבון. (ע"י ביה"ל סי' רמט ד"ה מותר).

קפה בתחילת הסעודה

יד. אם רוצה לשתות קפה בתחילת הסעודה יש מתירים אף שבסוף הסעודה יאכל בשר. (מ"ב סי' תצד ס"ק יד). אמנם ע"פ הזוהר אסור בסעודה אחת. (חק יעקב שם, באה"ט יו"ד סי' פט סק"ב ופמ"ג שם מ"ז סק"ג).

ליל התענית

א. מי שלא ישן שינת קבע על מיטתו אף אם הוא מתנמנם, אוכל ושותה עד עלות השחר. ואם הוא הולך לישון שינת קבע ורוצה לקום לאכול או לשתות קודם עלות השחר יתנה שאין מקבל התענית עד עלות השחר. ואם לא התנה בדיעבד מותר לו לשתות אבל לא לאכול. (שו"ע סי' תקסד ס"א). ויכול לאכול עד עלות השחר ולא חששו שימשך באכילה. (שבה"ל ח"י"א סי' קלח, הגר"י"ש אלישיב קובץ שימוש חכמים ח עמ' קכה).

שחרית

ב. מתפללים תפילת שחרית כמו בכל תענית, ואומרים עננו בחזרת הש"ץ תחנון ונפילת אפיים וסליחות. וקוראים בתורה ויחל.

אינו מתענה

ג. מי שאינו מתענה אינו מתפלל לפני העמוד, ואינו אומר עננו במנחה. (ביה"ל סי' תקסה ס"א ד"ה בין). ואינו עולה לתורה. (שו"ע סי' תקסו ס"ד-ה). והגבה וגלילה יכולים לכבד אף למי שאינו מתענה. (מטה אפרים סי' תרב סט"ו).

טעה ואכל

ד. שכח שתענית היום ולקח מאכל ובירך לא יטעום ויאמר ברוך שם וכו'. (שע"ת סי' תקסח ס"א). ואם שכח ואכל מחוייב להשלים תעניתו. (שו"ע סי' תקסח ס"א, מ"ב סק"ב). ואין צריך להתענות יום אחר. (שעה"צ סק"ב). ואומר בתפילת מנחה עננו. (מ"ב סק"ג).

לכבוד שבת

ה. אין לטעום בתענית מאכל אף אם פולט מיד. (שו"ע סי' תקסז ס"א) אבל לכבוד סעודת שבת מותר לטעום אם יש תבלינים כראוי ולפלוט מיד. (מ"ב סק"ו).

ו. מותר לכבס, ולהסתפר, וליטול ציפורנים, ולרחוץ, לכבוד שבת.

תפילת מנחה

ז. בתפילת מנחה קוראים ויחל משה ומפטירים דרשו ה' בהמצאו. (שו"ע סי' תקנ ס"ג). ואין אומרים וידויים ונפילת אפיים. (מ"ב ס"ק יא). והכהנים המתענים נושאים כפיים.

סימן קפז סעיף ב

דיוקים בנוסח ברכת המזון

הזכרים ועל לימוד הזכרים, ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצוות שלהם. (שו"ע סי"ג, מ"ב סק"י-ט).

מלכות בית דוד ועל הניסים

ו. לא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירים אותו. ואומרים על הניסים **בחנוכה ופורים** קודם ועל הכל, ואם לא אמרו אין מחזירים, ויוכל לאמרו בתוך שאר הרחמן, הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שיש בימים ההם. (שו"ע סי"ד).

נוסח ברכת הארץ

ד. בברכת הארץ לרא"ש לא יאמר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה וברית ותורה, שהרי אומר ועל בריתך וכו' ועל תורתך, ולרמב"ם אומר. (שו"ע סי"ב, מ"ב סק"ה).

ברית ותורה

ה. אם לא הזכיר כלל בברכת הארץ **ארץ או ברית או תורה** מחזירין אותו, **לראש ברכת המזון. ונשים ועבדים** לא יאמרו ברית ותורה, **ובימינו נהגו לומר** והכונה על ברית

סימן קפח

דיני שכח בברכת המזון רצה או יעלה ויבוא

כיון שטופס ברכה כך היא תמיד מותר. ולכן יכול לומר כל הרחמן בשבת כי נעשה טופס ברכה. והגר"א פסק כר"י שבחול פותח ברחם אבל בשבת פותח נחמנו ומסיים מנחם. (שו"ע שם, מ"ב סק"ט).

רצה ויעלה ויבוא

ו. בשבת אומר בה **רצה והחליצנו**, ובראש חודש ויום טוב וחולו של מועד אומר בה **יעלה ויבוא**. כי הזכרות אלו הם בקשת רחמים קבעום שם **ולא בברכת הארץ** שהיא הודאה. ואם הזכיר בברכת הארץ לא יצא וצריך לחזור ולהזכיר בבונה ירושלים. (שו"ע סי"ה, מ"ב סק"יב).

ז. אם חל אחד מהם בשבת אומר **קודם רצה** ואחר כך יעלה ויבוא, כי שבת היא **תדיר** וקודם, ואם **החליף** יצא. ואינו מזכיר **ברצה** מראש חודש ויום טוב וחול המועד, ולא של **שבת ביעלה ויבוא**. (שו"ע שם, מ"ב סק"יג-טו).

נזכר באמצע הברכה

ח. לא אמר רצה או יעלה ויבוא ונזכר כשהתחיל ברכת בונה ירושלים אחר שאמר **ברוך אתה** חוזר לומר רצה או יעלה ויבוא. ואם אמר **ברוך אתה ה'** יסיים למדני חוקיך וחזר לרצה. (מ"ב סק"כב).

נוסח הברכה כשלא אמר רצה

ט. נזכר אחר ברכת בונה ירושלים קודם שהתחיל הטוב והמטיב, שלא הזכיר של **שבת** או אף אם **נסתפק** אם הזכיר דמסתמא לא הזכיר, אומר שם **ברוך אתה ה'** אלקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת. (שו"ע סי"ו).

נוסח הברכה ליום טוב

י. לא הזכיר של **יום טוב**, אומר **ברוך אתה ה'** אלהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה **ברוך אתה ה'** מקדש ישראל והזמנים. (שו"ע שם).

ואם חל **יום טוב בשבת**, אומר שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון

אמן בבונה ירושלים

א. אחר ברכת בונה ירושלים עונה אמן אחר **ברכת עצמו** כי היא סיום ברכות דאורייתא. ויאמרנו **בלחש** כדי שלא ירגישו שברכת הטוב והמטיב דרבנן ויזלזלו בה. והוא כשמברך לבדו אבל כשמזמנים ואחרים עונים עמו אמן על כל הברכות, אומר בקול רם כי אין ניכר ענייתו. וכן המנהג. (שו"ע סי"א).

ויש מיישבים המנהג, כי לא חששו לזלזול אלא **בימיהם** שהפועלים לא ברכו ברכה רביעית וחששו שיזלזלו אף שלא בביטול מלאכה, אבל **עכשיו** שפועלים מברכים ד' ברכות אין לחוש לזה, ואף ביחיד עונה בקול רם. (מ"ב סק"ב).

ב. לא יאמר בונה ירושלים אמן **בנשימה אחת**, אלא ימתין קצת אחר ירושלים, כדי שלא יהא נראה חלק מהברכה. (מ"ב סק"ב). אך פחות מכדי דיבור. (מ"ב סי' קכד סק"ד).

מלכות בית דוד

ג. בברכה שלישית יזכיר **מלכות בית דוד** ולא מלכות אחרת, כגון מלכותך ומלכות בית דוד כי אין להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דרקיעא, ולא יאמר **אבינו מלכנו** אלא אבינו רענו. וי"א שאין לומר בסיום יעלה ויבוא **מלך חנון**, ולא ראיתי נוהגים כן, כי הוא ענין בפני עצמו. (שו"ע סי"ג, מ"ב סק"ה-ו).

נוסח פתיחת הברכה וחתימתה

ד. ברכה זו פותחת **רחם** וכו' או **נחמנו** וכו' וחותרם או **בונה ירושלים** או **מנחם ירושלים**, ואף אם פתח ברחם מותר לסיים מנחם, ויש מחמירין. וי"א שמסיים בונה ברחמיו ירושלים, כדכתיב שבת לירושלים ברחמים, וגם כי התחיל ברחם מסיים ברחמים, כעין הפתיחה ואינו מעלב. (שו"ע סי"ד, מ"ב סק"ח-יא).

הנוסח בשבת

ה. בין בחול ובין בשבת אומר **נוסח אחד** ואין לשנות הנוסח משבת לחול. ואף שאסור לתבוע צרכיו בשבת,

ולשמחה את יום חג פלוני הזה ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים. (שו"ע שם). ואם שכח של שבת לבד אומר רק אשר נתן שבתות, ואם שכח של יו"ט לבד אומר אשר נתן ימים טובים. (מ"ב ס"ק כ).

אינו יודע הנוסח

יא. אם אינו יודע כלל נוסח הברכה חוזר לראש, ואם יודע תחילתה וסופה אף שאינו יודע האמצע אומרה ויצא. (מ"ב ס"ק יז).

התחיל הטוב והמטיב

יב. אם התחיל הטוב והמטיב חוזר לראש ברכת המזון. ונחשב התחיל אם אמר בא"י אלקינו מלך העולם הקל, אבל אם אמר רק בא"י אלקינו מלך העולם יכול לסיים אשר נתן שבתות. (מ"ב ס"ק כג). וכן מנהג העולם. (הלי"ש ר"ח פ"א ד"ה כח).

נוסח הברכה לראש חודש

יג. טעה ולא הזכיר בה של ר"ח, בין ביום בין בלילה, אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון, ואינו חותם בה. ואם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב, אינו חוזר כי אף שאסור להתענות אינו חייב לאכול פת כדי שיתחייב לברך בהמ"ז. (שו"ע ס"ז, מ"ב ס"ק כה-כו).

ראש חודש בשבת

יד. אם חל ר"ח בשבת, והזכיר של שבת ושכח של ר"ח, והתחיל הטוב והמטיב, אינו חוזר. ואם שכח רק של שבת אומר שנתן שבתות למנוחה ואין צריך לכלול של ראש חודש. ואם שכח גם של שבת ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, כולל ר"ח עם שבת ואומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון. וחותר מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. וכן מסקנת האחרונים. ויש מי שאומר שחותם בשל שבת ואינו חותם בשל ר"ח. (שו"ע שם, מ"ב ס"ק ל).

ואם פתח בהטוב והמטיב, בין בשכח של שבת לבד ובין שכח שניהם חוזר לראש בהמ"ז ואומר רצה ויעלה ויבוא. (מ"ב ס"ק כט).

נוסח הברכה לראש השנה

יד. לא אמר יעלה ויבוא בראש השנה אומר בא"י אמ"ה שנתן ימים טובים לעמו ישראל את יום הזכרון הזה, ואינו חותם בה. ואם שכח והתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר. וי"א שחותם בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון. ואם התחיל הטוב והמטיב חוזר לראש. (מ"ב ס"ק יט).

נוסח הברכה ליום כיפור

טו. חולה ביום הכיפורים שצריך לאכול ולומר בו יעלה ויבוא אם שכח ונזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב י"א דצריך לומר ברוך שנתן ימים קדושים

לישראל את יום הכיפורים הזה בלי חתימה. ואם פתח בהטוב והמטיב אינו חוזר. וי"א שבה לא תקנו חכמים כלל נוסח ברכה להשלים הזכרת יעלה ויבוא, וכל שלא אמר במקומו שוב אינו חוזר. וכן מסתבר. (מ"ב ס"ק ט).

נוסח הברכה לחול המועד

טז. בחול המועד אם נזכר שלא אמר יעלה ויבוא קודם ברכת הטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה שנתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה ואינו חותם. ואם התחיל הטוב והמטיב אינו חוזר. (שו"ע ס"ז, מ"ב ס"ק כז).

סעודה שלישית בשבת ויום טוב

יז. בסעודה שלישית בשבת, וכל שכן ביום טוב, אם נזכר קודם הטוב והמטיב אומר שם הברכה, אבל אם התחיל הטוב והמטיב אינו חוזר. (שו"ע ס"ח, מ"ב ס"ק לא). ואף אם בסעודה שניה אכל מיני מזונות ובסעודה שלישית פת ושכח רצה אינו חוזר, ויש שנסתפקו בזה. (כה"ח ס"ק מ). ואם אכל בקידוש פת הבאה בניסנים והזכיר שבת במעין שלש, ואחר כך בסעודה שכח רצה י"א שאין חוזר כי אולי כבר יצא הסעודה בפת כיסנים. (קהילות יעקב ברכות סי' כה). אך י"א שחוזר כי לא נתכוין לצאת בזה ידי סעודת שבת. (שש"כ פנ"ז הע"ב שם הגרש"יז אורבך).

יעלה ויבוא בהרחמן

יח. כששכח יעלה ויבוא ואין צריך לחזור לא יאמרנו בהרחמן, כי יש בו הזכרת שמות. (שו"ע ס"ז).

חובת זימון

יט. שלשה שזימנו בשבת ויום טוב ושכחו להזכיר וצריכים לחזור לראש אין צריך לזמן עוד פעם. (שו"ע ס"ט).

התחיל בשבת

כ. היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בברכת המזון, כי תלוי בהתחלת הסעודה, וכן בראש חודש ופורים וחנוכה. והוא שלא התפלל ערבית. (שו"ע ס"י, מ"ב ס"ק לד). ואף אם כבר עבר שיעור עיכול מאכילתו בשבת. (שבה"ל ח"ד ס"י יח א). ואם אמר המבדיל בין קודש לחול צ"ע אם יוכל לומר רצה. (מ"ב ס"י רסג ס"ק סז).

ראש חודש במוצאי שבת

כא. אם חל ראש חודש במוצאי שבת אם גמר סעודתו מביום יזכיר של שבת לבד. ואם אכל פת גם בלילה, י"א שיזכיר של ראש חודש לבד, כי זה בודאי חייב, וי"א שיזכיר שניהם רצה ויעלה ויבוא כי הולכים אחר התחלת הסעודה וגם אחר שעה שמברך בו. (מ"ב ס"ק לו).

חנוכה ופורים במוצאי שבת

כב. חל חנוכה או פורים במוצאי שבת, אף אם גמר סעודתו בלילה אינו מזכיר של חנוכה ופורים אלא של שבת. (מ"ב שם).